DOI: https://doi.org/10.32782/2308-1988/2026-59-125
УДК 657

Шепель Тетяна Павлівна
кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9006-7361

Tetiana Shepel
Lviv Polytechnic National University

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ: ІНТЕГРАЦІЯ СКОРИНГУ ТА МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ КОНТРАГЕНТІВ

RISK-BASED APPROACH TO ACCOUNTS RECEIVABLE MANAGEMENT: INTEGRATING COUNTERPARTY CREDIT SCORING AND DISCIPLINE MONITORING

Анотація. В умовах триваючої економічної нестабільності, посиленої наслідками повномасштабної війни та надвисоких інфляційних очікувань, проблема ефективного управління дебіторською заборгованістю набуває ключового значення для забезпечення фінансової стійкості та операційної ліквідності вітчизняних підприємств. Традиційні методи управління, котрі ґрунтуються на аналізі історичних даних та очікуваних реакцій на факт прострочення, виявилися абсолютно неефективними в умовах високої нестабільності. Актуальність дослідження виокремлюється необхідністю впровадження інструментів, що дозволяють прогнозувати ймовірність невиконання зобов'язань контрагентами до настання терміну оплати. Головною ідеєю є інтеграція скорингу (оцінки) платоспроможності клієнтів на етапі укладення угоди (договорів) та безперервного моніторингу їхньої фінансової дисципліни в процесі виконання зобов'язань.

Ключові слова: ризик-орієнтований підхід, скоринг, моніторинг фінансової дисципліни, кредитні збитки, платоспроможність контрагентів, фінансова стійкість, оборотний капітал.

Summary. The contemporary landscape of financial architecture and reporting necessitates a fundamental shift toward a preemptive, risk-centric methodology. This strategy prioritises the forecasting of potential defaults by business partners significantly ahead of maturity dates. At the heart of this concept lies the synthesis of two pivotal instruments: multifactorial credit scoring for preliminary verification of a buyer's creditworthiness during the contracting phase and perpetual tracking of their payment behaviour throughout the entire business relationship. Such a combined framework empowers organisations to adaptively calibrate credit parameters – including exposure caps, payment windows, and incentive structures – tailored to the specific risk profile of each debtor, thereby harmonising the trade-off between credit exposure and projected margins. Beyond internal governance, the urgency of this research is amplified by international regulatory mandates, specifically International Financial Reporting Standard 9 (IFRS 9) regarding financial instruments. This directive obligates entities to implement a forward-looking expected credit loss (ECL) framework, necessitating a persistent, anticipatory evaluation of credit threats instead of merely recording historical impairments. Consequently, a risk-oriented model coupled with prognostic analytics evolves from a managerial preference into a cornerstone of financial statement integrity. The objective of this inquiry is to conceptually validate and architect practical guidelines for deploying a robust risk-based system for managing trade debts by merging advanced scoring engines with real-time payment discipline surveillance, while ensuring full alignment with IFRS 9 protocols. To fulfill this aim, the following research objectives were pursued: to examine the conceptual evolution of risk-centric governance over corporate financial assets; to evaluate scoring methodologies and identify critical financial and qualitative metrics for verifying counterparty reliability amidst economic volatility; to design a diagnostic framework and 'early warning' protocols for tracking payment performance; to construct a unified model linking scoring data with monitoring outputs for dynamic credit limit adjustment; to define the accounting treatment of risk-driven debt management results under the ECL paradigm of IFRS 9; and to provide actionable blueprints for embedding this risk-based engine into the operational cycles of domestic firms.

Key words: risk-based approach, scoring, monitoring of financial discipline, credit losses, solvency of counterparties, financial stability, working capital.

© Шепель Т.П., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Постановка проблеми. В умовах непередбаченості фінансового середовища, високої волатильності, високих ризиків дефолту контрагентів, що характеризується різкими змінами платоспроможності та нестабільністю фінансових потоків, традиційні підходи до управління дебіторською заборгованістю виявилися неефективними та недостатньо прогнозованими.

Основне протиріччя полягає у наступному: з одного боку, фінансова стійкість та операційна ліквідність підприємства критично залежать від якості та своєчасності погашення ДЗ, яка становить значну частку оборотного капіталу; з іншого боку, наявні методи управління, що ґрунтуються переважно на реактивному аналізі (наприклад, визначенні строків обігу, аналізі фактів прострочення) та інтуїтивних рішеннях щодо надання кредиту, не дозволяють завчасно ідентифікувати ризик дефолту контрагента. Це призводить до необґрунтованого зростання сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості.

Актуальна проблема посилюється низкою методологічних та практичних недоліків. Статичність скорингових моделей – хоча кредитний скоринг і використовується, він часто застосовується лише на момент первісного укладення угоди. Ці моделі не враховують динамічні зміни фінансового стану контрагента в процесі виконання зобов'язань (наприклад, погіршення показників, судові позови, зміна власників).

Відсутність інтеграції – існує розрив між інструментами первісної оцінки ризику (скорингом) та інструментами постійного контролю (моніторингом). Ці процеси часто функціонують ізольовано, що унеможливлює оперативне коригування кредитних лімітів та умов співпраці. Недостатня відповідність МСФЗ 9 – для адекватного застосування моделі очікуваних кредитних збитків (ОКЗ), як того вимагає МСФЗ 9, необхідний постійний прогностичний механізм.

Існуючі міжнародні скорингові моделі та методології моніторингу вимагають суттєвої адаптації до наших реалій (доступність даних, вплив воєнних ризиків, особливості судової системи). Наявне протиріччя та методологічні недоліки формують наукову проблему, яка полягає у нерозробленості комплексного, проактивного механізму управління дебіторською заборгованістю, що ґрунтується на системній інтеграції кредитного скорингу та безперервного моніторингу фінансової дисципліни контрагентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз актуальних наукових джерел демонструє суттєву методологічну зміну в управлінні дебіторською заборгованістю. Спостерігається перехід від констатації факту прострочення до прогнозування ризику, що обумовлено необхідністю імплементації ризик-орієнтованого підходу та вимогами міжнародного фінансового регулювання. Фундаментальні засади для впровадження RBA висвітлені у працях Білоусової О. В., Кузнецова І. Р. [1], які обґрунтовують інтеграцію управління ризиками безпосередньо у систему управлінського обліку. Цей підхід доповнюється роботою Вітлінського В. В. та Наконечного С. І. [2], що надає математичний інструментарій для моделювання економічного ризику, необхідного для кількісної оцінки ймовірності дефолту (PD) контрагента. З практичної точки зору, необхідність такої інтеграції підтверджує Головач Т. В. [3], яка розглядає ефективність управління оборотним капіталом через призму інтеграції обліку та контролінгу. Ключовим елементом RBA є прогностична оцінка ризику. Класичні, але незмінно актуальні засади скорингу, що використовуються для первісної оцінки ризику ДЗ, закладені у праці Altman E. I. [11], чия модель прогнозування банкрутства є еталоном для визначення ризику дефолту. Ці ідеї знаходять своє застосування у вітчизняних дослідженнях Коваленко М. А. [5] безпосередньо розглядає адаптацію банківських скорингових моделей для потреб корпоративного сектору. Для подолання статичності скорингу необхідний динамічний моніторинг. Лук'янова В. В. та Горобець І. П. [7] розробляють систему прогностичного аналізу фінансової стійкості контрагентів та обґрунтовують необхідність механізму раннього попередження. Це підтверджується і міжнародними дослідженнями Schmit J. та Johnson D. [16], які акцентують на переході від разової кредитної оцінки до безперервного спостереження за контрагентом. Панченко І. А. [8] обґрунтовує необхідність інтеграції RBA безпосередньо в процедури внутрішнього контролю, що забезпечує постійний контроль ДЗ. Операційну надійність даних, критично важливу для моніторингу та скорингу, підіймають Євдокимов В. В. та Олійник О. В. [4], досліджуючи ризики кібербезпеки та системних збоїв. Вимоги щодо достовірного відображення кредитного ризику докорінно змінили МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» [14]. Криворізька Л. М. [6] у своїй праці прямо розглядає модель очікуваних кредитних збитків (ОКЗ) та її вплив на управління ДЗ. Сараєва І. М. [9], Савченко В. Я., Петренко С. М. [10], досліджують питання облікової політики та резервування, підкреслюючи необхідність відображення прогностичних кредитних ризиків. Ці вимоги підтримуються міжнародною нормативною базою, Базельським комітетом (BCBS) [12] щодо Guidance on credit risk and accounting for expected credit losses ОКЗ), а також класичними працями з фінансів Brealey R. A., Myers S. C. та Allen F. [13], які формують загальне розуміння кредитного ризику. Petersen M. A. та Rajan R. G. [15] розглядають вплив кредитного ринку, що також

є важливим для оцінки макроекономічних ризиків. Проаналізовані дослідження підтверджують високий ступінь розробки окремих компонентів: RBA, скорингу, моніторингу та вимог МСФЗ 9. Однак, невирішеною проблемою залишається методологічна інтеграція статичних (скорингових) та динамічних (моніторингових) даних у єдиний алгоритм, який би забезпечував формалізацію критерію «значного зростання кредитного ризику» (SICR) для цілей МСФЗ 9. Це обґрунтовує необхідність даного дослідження та розробки комплексної моделі.

Метою даної статті є методологічне обґрунтування та розробка інтегрованої моделі проактивного управління дебіторською заборгованістю (ДЗ). Ця модель пропонує системне поєднання двох ключових інструментів: кредитного скорингу (для первісної оцінки ризику) та безперервного моніторингу фінансової дисципліни контрагентів (для динамічного контролю). Кінцевий результат дослідження полягає у формалізації критерію «значного зростання кредитного ризику» (SICR), що є необхідною умовою для трансформації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та коректного розрахунку резервів під очікувані кредитні збитки відповідно до вимог МСФЗ 9.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність переходу до проактивної парадигми в управлінні дебіторською заборгованістю (ДЗ) зумовлена високою мінливістю економічного середовища, де традиційні методи, засновані на історичних даних, втрачають свою ефективність. Цей перехід методологічно ґрунтується на ризик-орієнтованому підході (RBA). В основі RBA лежить внутрішній контроль та аудит, орієнтований на ризик. Білоусова О. В. та Кузнецов І. Р. [1, с. 48] стверджують, що RBA є ключовим елементом внутрішнього контролю, який дозволяє не лише мінімізувати потенційні загрози, але й створювати нові можливості для сталого зростання. Вони розглядають методологію імплементації RBA в умовах нестабільності, що безпосередньо стосується необхідності постійного моніторингу кредитного ризику. Цю тезу виокремлює Панченко І. А. [8, с. 150] яка обґрунтовує інтеграцію RBA у процедури внутрішнього контролю. Ці підходи є частиною ширшої філософії управління, яку Савченко В. Я. та Петренко С. М. [10, с. 243] розглядають як основу для управлінського обліку, що дозволяє переосмислити традиційні процеси управління. Для кращого розуміння трансформації, порівняємо два підходи: традиційного та ризик-орієнтованого табл. 1.

Для реалізації RBA критично важливим є кількісне моделювання ризику. Методологічний апарат для цього надають Вітлінський В. В. та Наконечний С. І. [2, с. 334], які детально досліджували методи математичного моделювання економічного ризику. Їхні напрацювання дозволяють визначити ключові параметри для оцінки кредитного ризику ДЗ:

$$ECL=PD\times LGD\times EAD$$

де:

ECL – Expected Credit Loss (очікувані кредитні збитки);

PD – Probability of Default (ймовірність дефолту – показник, що визначається за допомогою скорингової моделі;

LGD – Loss Given Default (втрати у разі дефолту – частка від суми боргу, яку підприємство очікує втратити;

EAD – Exposure at Default (сума під ризиком дефолту – поточна сума заборгованості.

Визначення цих трьох компонентів є не лише вимогою RBA, але й прямим шляхом до розрахунку резервів під ОКЗ згідно з МСФЗ 9 [14]. З управлінської точки зору, застосування RBA до ДЗ є частиною оптимізації оборотного капіталу, що підкреслює Головач Т. В. [3, с. 115] при дослідженні інтеграції обліку та контролінгу. Таким чином, RBA створює так званий місток між управлінськими рішеннями та вимогами фінансової звітності. Проактивний механізм управління ДЗ вимагає створення єдиного інфор-

Таблиця 1 – Порівняння традиційного та ризик-орієнтованого підходів до управління дебіторською заборгованістю

Критерій порівняння	Традиційний (реактивний) підхід	Ризик-орієнтований підхід (RBA, проактивний)
Основна філософія	Управління наслідками (після події)	Управління причинами (до події)
Оцінка ризику	Ретроспективний аналіз фактів (аналіз прострочень, історичні дані)	Прогностична оцінка ймовірності дефолту та очікуваних втрат
Прийняття рішень	Уніфіковані (однакові) кредитні умови для більшості клієнтів	Диференційовані кредитні умови (ліміти, відстрочки), що залежать від індивідуального скорингового балу
Основний інструмент	Аналіз строку обігу ДЗ, процедури стягнення	Скоринг та безперервний моніторинг
Відповідність МСФЗ 9	Не відповідає (використовує модель понесених збитків)	Повністю відповідає (модель очікуваних кредитних збитків, ОКЗ)

Джерело сформовано автором

маційного контуру, який поєднує статичну оцінку ризику з динамічним контролем. Це забезпечує можливість оперативно реагувати на зміни фінансового стану контрагента та повністю відповідає філософії RBA. На етапі укладення угоди використовується кредитний скоринг – інструмент, призначений для первісної оцінки ризику дефолту контрагента. Скоринг, заснований на кількісних методах, дозволяє присвоїти клієнту узагальнений бал, який визначає його початковий рівень ризику та впливає на встановлення кредитних лімітів та термінів відстрочки.

Методологічний фундамент для прогностичної оцінки ризику ДЗ закладено ще у класичних працях Altman E., [11, с. 595] чия багатофакторна модель прогнозування банкрутства є відправною точкою для розрахунку скорингового балу Проте, використання лише фінансових коефіцієнтів є недостатнім в умовах високої волатильності. Коваленко М. А. [5, с. 70] досліджує питання адаптації банківських скорингових моделей для нефінансового корпоративного сектору, наголошуючи на необхідності включення нефінансових показників для підвищення точності оцінки. Результат скорингу визначає, до якої категорії ризику (наприклад, Стадія 1 МСФЗ 9) буде віднесено актив на момент первісного визнання.

Головний недолік статичного скорингу полягає в тому, що він не враховує погіршення фінансової дисципліни контрагента після укладення угоди. Це прогалина, яку закриває система безперервного моніторингу.

Необхідність такої системи обґрунтовують Лук'янова В. В. та Горобець І. П. [7, с. 90], які розробляють систему прогностичного аналізу фінансової стійкості та «раннього попередження».

Моніторинг передбачає постійне відстеження тригерів ризику (Risk Triggers), які свідчать про потенційне погіршення платоспроможності (внутрішніх та зовнішніх). Міжнародні дослідники Schmit J. та Johnson D. підкреслюють, що саме перехід до постійного спостереження забезпечує актуальність кредитної оцінки протягом усього життєвого циклу активу [16, с. 115].

Запропонована інтегрована модель вимагає чіткого розмежування та взаємодії функцій скорингу та моніторингу (табл. 2).

Ефективність такої інтеграції критично залежить від надійності ІТ-інфраструктури. Євдокимов В. В. та Олійник О. В. [4, с. 35] попереджають про ризики кібербезпеки та системних збоїв, які можуть призвести до втрати актуальності даних. Тому будь-яке впровадження інтегрованої моделі вимагає попереднього забезпечення ІТ-надійності та безперервності електронного обліку.

Таким чином, інтегрована модель, поєднуючи статичний скоринг і динамічний моніторинг, перетворює управлінський облік на потужний прогностичний інструмент, повністю відповідаючи принципам RBA. Функціональне порівняння скорингу та моніторингу дебіторської заборгованості висвітлено у табл. 3.

Стадія 1 – початковий ризик (12-місячні ОКЗ), Стадія 2 – значне зростання ризику (пожиттєві ОКЗ), а також Стадія 3 – фактичне знецінення (дефолт) – це ключові елементи тристадійної моделі знецінення фінансових активів згідно з МСФЗ 9 [14]. Ці стадії визначають, який обсяг очікуваних кредитних збитків (ОКЗ) підприємство має визнати (зарезервувати) у своєму бухгалтерському обліку. Саме інтеграція скорингу та моніторингу (наш RBA-підхід) є інструментом, що дозволяє об'єктивно визначити перехід між Стадією 1 та Стадією 2 (SICR) [13]. Без такої системи управлінське рішення про збільшення резерву буде суб'єктивним. Інтегрована модель управління дебіторською заборгованістю працює як послідовний алгоритм RBA, який забезпечує автоматичний перехід від статичної оцінки до динамічного контролю та прийняття відповідного облікового рішення (табл. 4).

Результати інтегрованого ризик-орієнтованого підходу (RBA) мають бути коректно відображені у фінансовій звітності. Це вимагає глибокої інтеграції управлінських даних у бухгалтерський облік згідно з Міжнародним стандартом фінансової звітності 9 (МСФЗ 9) «Фінансові інструменти» [14].

МСФЗ 9 вимагає від підприємств переходу від моделі понесених збитків до моделі очікуваних кредитних збитків (ОКЗ). Це означає, що резерв створюється не тоді, коли дефолт вже стався, а коли він очікується.

Криворізька Л. М. [6, с. 222] детально розглядає модель ОКЗ, підтверджуючи, що підприєм-

Таблиця 2 – Взаємодія функцій скорингу та моніторингу

Компонент	Функція	Результат
Скоринг (старт)	Первинна оцінка ризику	Присвоєння початкового скорингового балу (встановлення Стадії 1 МСФЗ 9) та кредитних лімітів
Моніторинг (динаміка)	Безперервне відстеження фінансової дисципліни	Фіксація спрацювання тригерів ризику
Інтегратор (рішення)	Алгоритм конвертації тригерів	Автоматичне коригування кредитного ліміту або переведення ДЗ у Стадію 2 (Значне зростання ризику)

Джерело сформовано автором

Таблиця 3 – Функціональне порівняння скорингу та моніторингу дебіторської заборгованості

Критерій	Кредитний скоринг	Динамічний моніторинг	Інтегратор (RBA)
Основне призначення	Первісна оцінка ризику	Безперервне відстеження зміни ризику	Прийняття рішення та конвертація ризику в облікову категорію
Час дії	Одноразово (або періодично, раз на рік)	Постійно (щоденно, щотижнево)	В момент спрацювання критичного тригера
Тип даних	Статичні (історичні фінансові звіти)	Динамічні (поточні прострочення, судові реєстри)	Об'єднання статичних даних із динамічними для перерахунку
Кінцевий результат	Встановлення початкового кредитного ліміту	Фіксація критичного спрацювання ризику	Автоматичне коригування ліміту та визначення SICR (перехід у Стадію 2 МСФЗ 9)

Джерело сформовано автором

Таблиця 4 – Алгоритм роботи інтегрованої моделі управління дебіторської заборгованості та її зв'язок із МСФЗ 9

Етап	Назва процесу	Джерело даних RBA	Управлінська дія	Облікове рішення (МСФЗ 9)
I. Початкова оцінка	Кредитний скоринг	Фінансові звіти, дані	Встановлення початкового кредитного ліміту та умов відстрочки	Активи відносяться до Стадії 1 (низький ризик, 12-місячні ОКЗ)
II. Динамічний контроль	Безперервний моніторинг	Внутрішні дані про платежі та зовнішні реєстри	Щоденне відстеження тригерів ризику	Продовження перебування активу у Стадії 1, доки не спрацює SICR
III. Тригер ризику	Спрацювання SICR (значне зростання ризику)	Фіксація критичної події (>30 днів прострочення, порушення ковенанту)	Автоматичне блокування або суттєве зниження кредитного ліміту	Переведення активу до Стадії 2 (значне зростання ризику), початок розрахунку пожиттєвих ОКЗ

Джерело сформовано автором

ство має визнавати резерв, виходячи з прогностичної оцінки. Це підтримується міжнародною фінансовою спільнотою, про що свідчать настанови Базельського комітету (BCBS) щодо управління кредитним ризиком [12].

Ключовим завданням для бухгалтерського обліку є формалізація критерію «значного зростання кредитного ризику» (SICR), що визначає перехід активу зі Стадії 1 на Стадію 2 тристадійної моделі. SICR має бути заснований на об'єктивних і кількісних даних, які надає саме система динамічного моніторингу. Інтеграція SICR у систему моніторингу висвітлено у табл. 5.

Сараєва І. М. [9, с. 32] досліджує, як саме облікова політика повинна бути трансформована для відображення прогностичних ризиків і достовірного резервування. Вона підкреслює, що підприємство має чітко описати в обліковій політиці методику розрахунку PD, LGD та EAD, посилаючись на моделі Вітлінського В.В. і Наконечного С.І. [2], а також чіткі, кількісно виражені критерії SICR, отримані з системи моніторингу. Правильне формування резервів під ОКЗ забезпечує достовірність бухгалтерського балансу, відображаючи активи за їхньою чистою реалізаційною вартістю (Net Realizable Value), що відповідає меті фінансової звітності.

Забезпечення коректності відображення ОКЗ є також завданням внутрішнього контролю, як стверджує Панченко І. А. [8, с. 150], обґрунтовуючи необхідність інтеграції RBA у контрольні процедури. Ці процедури повинні включати пере-

Таблиця 5 – Інтеграція значного зростання кредитного ризику у систему моніторингу

Критерій SICR (облікова вимога)	Тригери Моніторингу (управлінська дія)
Значне зростання ризику(перехід у Стадію 2)	спрацювання внутрішнього тригера – п ростроченння платежу на 30 днів (або інший критичний термін)
Об'єктивні докази знецінення (перехід у Стадію 3)	спрацювання зовнішнього тригера – оголошення про банкрутство, наявність активного судового позову, прострочення > 90 днів

Джерело сформовано автором

вірку коректності функціонування моніторингу. Таким чином, достовірність обліку ДЗ є прямим наслідком надійності проактивних управлінських систем.

Успішна реалізація ризик-орієнтованого підходу (RBA) та дотримання вимог МСФЗ 9 залежить не лише від наявності математичних моделей, але й від організаційної та технологічної готовності підприємства.

Впровадження інтегрованої моделі вимагає високого рівня корпоративного управління та перегляду системи внутрішнього контролю. Білоусова О. В. та Кузнецов І. Р. [1, с. 58] наголошують, що RBA має бути інтегрований у процеси аудиту та контролю. Це означає, що функціональні обов'язки фінансових менеджерів, бухгалтерів та відділу продажів повинні бути переглянуті для забезпечення наскрізної відповідальності за кредитний ризик.

Як зазначає Панченко І. А. [8, с. 155], RBA має стати основою внутрішнього контролю і безпосередньо включати:

– встановлення кредитного комітету для затвердження лімітів на основі скорингових балів;

– регулярний перегляд спрацювання тригерів моніторингу;

– забезпечення незалежної перевірки коректності розрахунку резервів.

Інтегрована модель скорингу та моніторингу є високоавтоматизованою системою. Вона вимагає обробки великих обсягів даних у реальному часі для відстеження тригерів SICR.

Євдокимов В. В. та Олійник О. В. [4, с. 35] підкреслюють, що ризики кібербезпеки та системних збоїв можуть порушити безперервність збору та обробки даних. Несвоєчасне отримання інформації про тригери SICR призведе до неправильного управлінського рішення (наприклад, продовження відвантаження товару ризиковому клієнту), а також порушення вимог МСФЗ 9 (несвоєчасне переведення активу у Стадію 2 та заниження резервів). Таким чином, інвестиції в надійну IT-інфраструктуру та захист даних є необхідною передумовою успішного функціонування інтегрованої моделі.

Мета впровадження RBA – це не просто дотримання МСФЗ 9 [14], а оптимізація фінансових рішень. Запропонована модель дозволяє підприємству гнучко реагувати на ринкові умови та конкуренцію. Як досліджено Petersen M. A. та Rajan R. G. [15, с. 19], умови кредитування (ціна та ліміти) безпосередньо впливають на доступ фірм до фінансування. Маючи об'єктивні дані про ризик, підприємство може пропонувати вигідніші умови надійним клієнтам. Проактивний механізм управління дебіторською заборгованістю (ДЗ), що ґрунтується на інтегрованому ризик-орієнтованому підході (RBA), вимагає чіткої формалізації управлінських рішень у системі бухгалтерського обліку. Ключовим завданням є забезпечення відповідності розрахунку резервів під очікувані кредитні збитки (ОКЗ) вимогам МСФЗ 9. Перехід активу між Стадіями (особливо спрацювання SICR) є підставою для створення внутрішнього облікового документа, який слугує первинним документом для відображення змін у резервах (табл. 6).

Кінцевий результат дослідження, визначений його метою, полягає у досягненні системної інтеграції управлінських та облікових функцій. Дослідженням встановлено, це досягається через реалізацію синергії між управлінським контролем та обліковими вимогами. Інтегрована модель, що поєднує скоринг і моніторинг, забезпечує дві ключові, взаємопов'язані переваги, що визначають наукову та практичну цінність дослідження:

1. Економічна ефективність та мінімізація кредитного ризику – запропонований механізм дозволяє підприємству перейти до проактивного управління кредитним ризиком, забезпечуючи автоматичне та обґрунтоване коригування кредитних лімітів у відповідь на зміни ризикового

Таблиця 6 – Облік операцій з дебіторською заборгованістю на основі RBA-моделі (МСФЗ 9)

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Первинний документ
Первісне нарахування ДЗ (початок відносин)	36	702	Видаткова накладна, акт наданих послуг
Нарахування Резерву під 12-місячні ОКЗ (Стадія 1, після початкового скорингу)	944	38	Бухгалтерська довідка, регістр розрахунку ОКЗ (на основі скорингового балу)
Донарахування Резерву до Пожиттєвих ОКЗ (Переведення у Стадію 2, Спрацювання SICR)	944	38	Звіт-розрахунок очікуваних кредитних збитків (на основі тригерів моніторингу)
Списання безнадійної ДЗ за рахунок Резерву (Стадія 3)	38	36	Акт списання безнадійної ДЗ (наказ керівника)
Облік списаної безнадійної ДЗ (за балансом)	071	—	Акт списання безнадійної ДЗ
Повернення безнадійної ДЗ (якщо резерву недостатньо)	30, 31	716	Виписка банку, прибутковий касовий ордер

Джерело сформовано автором

профілю контрагента (ідентифіковані моніторингом). У свою чергу, це призводить до суттєвого зниження рівня безнадійної дебіторської заборгованості (ДЗ) та мінімізації фінансових втрат, що є прямим втіленням принципів ризик-орієнтованого підходу (RBA).

2. Дисципліна бухгалтерського обліку та достовірність звітності – розроблений механізм забезпечує формалізацію критерію «значного зростання кредитного ризику» (SICR) на основі об'єктивних даних моніторингу. Це дозволяє підприємству достовірно відображати ДЗ у бухгалтерському обліку, формуючи коректні резерви під очікувані кредитні збитки (ОКЗ), що гарантує повну методологічну відповідність вимогам Міжнародного стандарту фінансової звітності 9 (МСФЗ 9).

Таким чином, інтегрована модель вирішує подвійне завдання: оптимізує фінансове управління та забезпечує відповідність обліку міжнародним стандартам.

Висновки. На основі проведеного дослідження було досягнуто поставленої мети та вирішено низку взаємопов'язаних завдань щодо формування проактивного механізму управління дебіторською заборгованістю, орієнтованого на вимоги МСФЗ 9.

Основні наукові та практичні результати полягають у наступному:

– Обґрунтовано методологічну основу RBA. Систематизовано теоретико-методологічні засади ризик-орієнтованого підходу (RBA). Доведено, що RBA є невід'ємною частиною управлінського обліку та контролю, що забезпечує перехід від реактивного управління наслідками до проактивного запобігання ризикам, ґрунтуючись на кількісній оцінці ймовірності дефолту та очікуваних втрат.

– Розроблено інтегрований інструментарій проактивності. Обґрунтовано необхідність системної інтеграції статичного кредитного скорингу (для первісної оцінки ризику) та динамічного моніторингу (для безперервного відстеження змін ризикового профілю). Доведено, що лише така інтеграція забезпечує своєчасне автоматичне коригування кредитних рішень відповідно до принципу RBA.

– Формалізовано критерій SICR. Головним результатом є розробка механізму формалізації критерію «значного зростання кредитного ризику» (SICR). Встановлено, що спрацювання критичних тригерів моніторингу є об'єктивною, кількісно вираженою підставою для переведення дебіторської заборгованості зі Стадії 1 до Стадії 2 моделі МСФЗ 9.

– Визначено вплив RBA на бухгалтерський облік. Доведено, що запропонований механізм дозволяє підприємству достовірно відображати ДЗ у бухгалтерському обліку та коректно розраховувати резерви під очікувані кредитні збитки (ОКЗ). Це забезпечує повну методологічну відповідність вимогам МСФЗ 9 та підвищує якість фінансової звітності.

– Надано організаційні рекомендації. Наголошено на критичній залежності успіху RBA від надійності IT-інфраструктури та необхідності інтеграції RBA у процедури внутрішнього контролю. Успішна реалізація моделі забезпечує дві ключові переваги, а саме: зниження фінансових втрат від безнадійної ДЗ та достовірність обліку активів.

Результати дослідження створюють методологічну базу для підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю та сприяють зміцненню фінансової стійкості підприємств.

Список використаних джерел:

1. Білоусова О. В., Кузнецов І. Р. Ризик-орієнтований аудит та внутрішній контроль: методологія імплементації в умовах нестабільності. *Фінанси України*. 2024. № 3. С. 45–57.

2. Вітлінський В. В., Наконечний С. І. Моделювання економічного ризику: навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2023. 410 с.

3. Головач Т. В. Ефективність управління оборотним капіталом підприємства: інтеграція обліку та контролінгу. *Економіка та управління*. 2024. № 1. С. 110–122.

4. Євдокимов В. В., Олійник О. В. Ризики кібербезпеки в електронному обліку: оцінка та запобігання системним збоям. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2024. Вип. 1(57). С. 30–41.

5. Коваленко М. А. Кредитний скоринг у корпоративному секторі: адаптація банківських моделей для оцінки дебіторської заборгованості. *Вісник ХНЕУ*. 2023. № 6. С. 65–77.

6. Криворізька Л. М. Модель очікуваних кредитних збитків (МСФЗ 9): практичні аспекти застосування в Україні. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2023. № 12. С. 220–232.

7. Лук'янова В. В., Горобець І. П. Прогностичний аналіз фінансової стійкості контрагентів: створення системи раннього попередження. *Стратегія економічного розвитку України*. 2024. Вип. 52. С. 85–96.

8. Панченко І. А. Внутрішній контроль в умовах впровадження ризик-орієнтованого підходу. *Незалежний аудитор*. 2023. № 4. С. 145–155.

9. Сараєва І. М. Облікова політика підприємства в контексті вимог МСФЗ 9 щодо резервування. *Управління фінансами*. 2023. № 10. С. 30–38.

10. Савченко В. Я., Петренко С. М. Управлінський облік: ризик-орієнтований підхід: монографія. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2023. 280 с.

11. Altman E. I. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. *The Journal of Finance*. 1968. Vol. 23, No. 4. pp. 589–609.
12. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Guidance on credit risk and accounting for expected credit losses. Basel : Bank for International Settlements, 2015. 48 p.
13. Brealey R. A., Myers S. C., Allen F. Principles of Corporate Finance. 13th ed. McGraw-Hill Education, 2020. 1008 p.
14. International Financial Reporting Standard 9 (IFRS 9). Financial Instruments. URL: https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-9-financial-instruments/ (дата звернення: 31.03.2026).
15. Petersen M. A., Rajan R. G. The effect of credit market competition on lending relationships. *The Quarterly Journal of Economics*. 1995. Vol. 110, No. 2. pp. 407–443.
16. Schmit J., Johnson D. Dynamic Monitoring vs. Static Credit Scoring in Business Lending. *Journal of Risk Management*. 2024. Vol. 15, No. 2. pp. 110–125.

References:

1. Bilousova, O. V., Kuznietsov, I. R. (2024). Ryzyk-oriientovanyi audyt ta vnutrishnii kontrol: metodolohiia implementatsii v umovakh nestabilnosti [Risk-oriented audit and internal control: methodology of implementation in unstable conditions]. *Finansy Ukrainy*, No 3. pp. 45–57. (in Ukrainian)
2. Vitlinskyi, V. V., Nakonechnyi, S. I. (2023). *Modeliuvannia ekonomichnoho ryzyku* [Modeling of economic risk]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: KNEU. 410 p. (in Ukrainian)
3. Holovach, T. V. (2024). Efektyvnist upravlinnia oborotnym kapitalom pidpryiemstva: intehratsiia obliku ta kontrolinhu [Efficiency of enterprise working capital management: integration of accounting and controlling]. *Ekonomika ta upravlinnia*, No 1. pp. 110–122. (in Ukrainian)
4. Yevdokymov, V. V., Oliinyk, O. V. (2024). Ryzyky kiberbezpeky v elektronnomu obliku: otsinka ta zapobihannia systemnym zboiam [Cybersecurity risks in electronic accounting: assessment and prevention of system failures]. *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu*, 1 No 57. pp. 30–41. (in Ukrainian)
5. Kovalenko, M. A. (2023). Kredytnyi skorynh u korporatyvnomu sektori: adaptatsiia bankivskykh modelei dlia otsinky debitorskoi zaborhovanosti [Credit scoring in the corporate sector: adaptation of banking models for assessing accounts receivable]. *Visnyk KhNEU*, No 6. pp. 65–77. (in Ukrainian)
6. Kryvorizka, L. M.(2023). Model ochikuvanykh kredytnykh zbytkiv (MSFZ 9): praktychni aspekty zastosuvannia v Ukraini [Expected credit loss model (IFRS 9): practical aspects of application in Ukraine]. *Bukhhalterskyi oblik i audyt*/ No 12. pp. 220–232. (in Ukrainian)
7. Lukianova, V. V., Horobets, I. P. (2024). Prohnostychnyi analiz finansovoi stiikosti kontrhentiv: stvorennia systemy rannoho poperedzhennia [Predictive analysis of financial stability of counterparties: creation of an early warning system]. *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, No 52. pp. 85–96. (in Ukrainian)
8. Panchenko, I. A. (2023). Vnutrishnii kontrol v umovakh vprovadzhennia ryzyk-oriientovanoho pidkhodu [Internal control in the context of implementing a risk-oriented approach]. *Nezalezhnyi auditor*, No 4. pp. 145–155. (in Ukrainian)
9. Saraieva, I. M. (2023). Oblikova polityka pidpryiemstva v konteksti vymoh MSFZ 9 shchodo rezervuvannia [Accounting policy of the enterprise in the context of IFRS 9 requirements for provisioning]. *Upravlinnia finansamy*, No 10. pp. 30–38. (in Ukrainian)
10. Savchenko, V. Ya., Petrenko, S. M. (2023). *Upravlinskyi oblik: ryzyko-oriientovanyi pidkhid* [Management accounting: risk-oriented approach]: monohrafiia. Kharkiv: KhNEU im. S. Kuznetsia. 280 p. (in Ukrainian)
11. Altman, E. I. (1968). Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. *The Journal of Finance*, 23 No 4. pp. 589–609.
12. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). (2015). *Guidance on credit risk and accounting for expected credit losses*. Basel: Bank for International Settlements. 48 p.
13. Brealey, R. A., Myers, S. C., Allen, F. (2020). *Principles of Corporate Finance* (13th ed.). New York: McGraw-Hill Education. 1008 p.
14. International Financial Reporting Standard 9 (IFRS 9). (n.d.). *Financial Instruments*. Available at: https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-9-financial-instruments/
15. Petersen, M. A., Rajan, R. G. (1995). The effect of credit market competition on lending relationships. *The Quarterly Journal of Economics*, No. 2. pp. 407–443.
16. Schmit, J., Johnson, D. (2024). Dynamic Monitoring vs. Static Credit Scoring in Business Lending. *Journal of Risk Management*, 15 No 2. pp. 110–125.

Дата надходження статті: 15.04.2026
Дата прийняття статті: 06.05.2026
Дата публікації статті: 25.05.2026